

Această carte este publicată cu sprijinul
Fundației Ioan Bărbuș

Bronisław Wildstein (n. 1952) este scriitor, publicist și jurnalist. A studiat la Universitatea Iagelonă de la Cracovia. În studenție a activat în Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor, KOR. În 1977, a fondat SKS, Comitetul Studențesc de Solidaritate, prima structură publică de opoziție de la Cracovia. KOR și SKS au pregătit înființarea Solidarność și a organizației sale de studenți, NZS. A fost de mai multe ori arestat și interogat de SB, poliția politică a regimului comunist din Polonia. În timpul legii marțiale, în exil, a fost redactor-șef al revistei *Kontakt* și corespondent al Europei Libere, unde a întâlnit și reprezentanți ai exilului românesc. Întors la Cracovia, în 1989, a fost șeful radioului public. În anii următori, ca jurnalist, eseist și scriitor, a devenit unul dintre cei mai de seamă intelectuali publici polonezi. În 2005, a copiat de la IPN (Institutul Memoriei Naționale) o listă de informatori și persoane urmărite de SB; nu a publicat-o, ci a arătat-o spre cercetare unor jurnaliști, dar ea a apărut pe internet. *Gazeta Wyborcza* și alți adversari ai lustrației au creat scandalul „listei lui Wildstein”, însă manifestațiile de solidarizare cu acesta au dovedit interesul publicului pentru dezvăluirea colaboratorilor SB, împiedicând desființarea IPN, inițiată de postcomuniști. A fost președinte al Televiziunii Poloneze în perioada 2006–2007. A primit mai multe decorații pentru activitatea anticomunistă, premii literare și în domeniul jurnalismului.

Opera: Romane: *Jak woda (Ca apa)*, 1989; *Brat (Fratele)*, 1992; *Mistrz (Maestrul)*, 2004; *Dolina nicosci (Valea nimicniciei)*, Humanitas, 2019), 2008; *Czas niedokonany (Timpul imperfect)*, 2011; *Ukryty (Ascuns)*, 2012; *Dom wybranych (Casa celor aleși)*, 2016.

Volume de nuvele: *O zdradzie i śmierci (Despre trădare și moarte)*, 1992; *Przyszłość z ograniczoną odpowiedzialnością (Viitor cu răspundere limitată)*, 2003. Publicistică: *Jakiej prawicy Polacy nie potrzebują (De ce fel de dreaptă nu au nevoie polonezii)*, 1987; *Dekomunizacja, której nie było czyli Mistyfikacja triumfująca (Decomunizarea care nu a avut loc sau Mistificarea triumfătoare)*, 2000; *Długi cień PRL-u, czyli dekomunizacja której nie było (Lunga umbră a Republicii Populare, adică dekomunizarea care nu a avut loc)*, 2005; *Moje boje z III RP i nie tylko (Luptele mele cu cea de-a III-RP și nu numai)*, 2008; *Demokracja limitowana, czyli dlaczego nie lubię III RP (Democrație limitată sau de ce nu-mi place Republica a Treia)*, 2013.

Eseistică: *Śmieszna dwuznaczność świata, który oszalał (Echivocul ridicol al lumii care a înnebunit)*, 2009; *Cienie moich czasów (Umbre ale vremurilor mele)*, 2015; *O kulturze i rewolucji (Despre cultură și revoluție)*, 2018.

Volume de interviuri: *Profile wieku* (interviuri cu Francis Fukuyama, Bernard Lewis, Lester Thurow, Leszek Kołakowski, Jacques Derrida, Samuel Huntington și alții), 2000; *Niepokorny (Nesupus)*— interviu-fluviu cu Bronisław Wildstein, de Piotr Zaremba și Michał Karnowski, 2012.

BRONISŁAW WILDSTEIN

**VALEA
NIMICNICIEI**

Traducere din polonă și note
de Constantin Geambașu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

UNU

Ziua ne ia prin surprindere. Nu putem prevedea un eveniment care o clipă mai târziu are să ne schimbe viața. Intrăm în piață dinspre strada Szewska și mergem în direcția destinului, care, sub chipul altei persoane, ne întâmpină din celălalt capăt al halei Sukiennice. Peste o clipă ne va întâlni și nimic nu va mai fi ca înainte. Numai că niciodată nimic nu este cum a fost, deși în realitate se schimbă așa de puțin. La trei sute de kilometri de acest loc, cu o zi înainte, sau poate și mai devreme, în capitala Varșovia, se declanșase un tăvălug de întâmplări ce aveau să cutremure țara și să schimbe soarta multor oameni. Aveau să provoace căderi și să propulseze cariere, să dea naștere la succese și catastrofe. Aveau să schimbe totul, cu toate că, de fapt, nimic nu avea să se schimbe.

Acum însă, un jurnalist celebru în mass-media poloneze, Jan Return, se ridică șovăielnic de pe scaunul în stil pseudo-rococo al cafenelei Redolfi și descoperi cât de dificilă era, de fapt, această acțiune simplă. Urmări pe fereastră spatele prietenului său, fostului său prieten, care se îndepărta și se contopea cu mulțimea. Abia după câteva momente, când Struna dispăru complet, Return ieși-n piață, încă buimăcit, și începu să meargă, încercând să se liniștească, încercând să-și readucă un strop din nostalgia pe care o risipiseră cuvintele fostului său prieten, ce-i răsunau încă în urechi.

Și doar ziua începuse atât de bine. Lui Return îi plăceau plimbările de dimineață prin piață, indiferent de anotimp. Aceste

plimbări erau poate pricina vizitelor sale regulate la Cracovia, deși întotdeauna se simțea nevoit să le găsească o justificare practică, de parcă nu ar fi putut să-și permită o clipă de nebunie și să vină în orașul acesta, atât de important pentru el, numai pentru plăcerea incitantă pe care i-o oferea contemplarea. Direcția străzilor și poate niște impulsuri neclare, pe care Return nu trebuia să le conștientizeze, îi conduceau pașii. Se lăsă pradă stării de spirit care-i întrerupea gândirea și voința și care se instalează în întreaga sa ființă, până ce, dintr-un grup de trecători, venind din direcție opusă, se desprinse o siluetă cunoscută.

„Cum se face că mai trăiește?“, se gândi Return, uitându-se la figura întunecată, care apăruse de nicăieri în fața lui în piață. Auzi întrebarea de parcă ar fi fost pusă de un străin. Exact așa îi sunau gândurile în urechi de fiecare dată când îl întâlnea pe Daniel Struna, chipurile din întâmplare, dar aproape de fiecare dată când venea la Cracovia, deși înainte nu-l vedea cu anii. Chipurile din întâmplare, pentru că Return începu să suspecteze că Struna îl urmărea. Ceea ce era greu de crezut. De obicei se hotăra să plece în ultimul moment și nu se consulta cu nimeni. De unde putea Daniel să știe? Încerca în van să scape de suspiciuni, când observa silueta gârbovită care se îndrepta spre el. Ca acum, când s-a desprins de grupul de trecători, mergând dinspre ieșirea de pe Sienna spre Sukiennice. Silueta se apropia, se contura tot mai clar, și Return îl recunoscu în acea figură gârbovită și slabă, deși nu înțelegea cum, pe prietenul său de demult.

De obicei, după un schimb banal de cuvinte, când liniștea devenea apăsătoare, sau, mai rău, când tovarășul nedorit, care i se alătura în timpul plimbării, făcând-o din ce în ce mai dezagreabilă, trăncănea incoerent, că nu așa și-au închipuit că o să arate lucrurile, scăpa de el cu prețul a treizeci de zloți, uneori

chiar cu un împrumut mai serios, de care nu mai amintea niciodată. Prima oară îi dăduse lui Struna douăzeci de zloți. „Oare ajunge pentru jumătate de votcă? Nu mai știu cât costă sticla. Pierd legătura cu viața acestei țări“, se gândi atunci Return amuzat. Dar după ce se îndepărtă câțiva pași de Daniel, care contempla bancnota din palma sa, se simți stânjenit. Se întoarse aproape fugind și îi mai dădu încă pe-atât.

Acum însă, după câteva întrebări și răspunsuri nevinovate, când, ca din reflex, îl întrebă pe Struna dacă n-are nevoie să-i împrumute câțiva zloți, auzi cu surprindere că vechiul său camarad voia să discute cu el. Daniel își înălță fruntea și se uită țintă la Return, îndreptându-și către el obrazul întunecat, cu vârful nasului proeminent având pe fundal cele două turnuri ale bisericii înconjurată de păsări. Return își feri privirea. Norii de deasupra pieței, plutind peste mulțimea neatentă și din ce în ce mai deasă, deveneau tot mai întunecați.

— Trebuie să vorbesc cu tine, repetă Daniel cu gravitate, prinzându-l pe Return de mânecă. Promit că n-o să te mai bat la cap niciodată, zise el dintr-odată, uitându-i-se drept în ochi. Chiar este ultima oară. Nu mă simt bine aici. Nu-i de mine, repetă el când Return îi propuse una dintre cafenelele din piață. Hai un pic mai departe, spre cârciumile pe care le știu mai bine.

Dar Return nu cedă.

— N-am timp. Intrăm la Redolfi. Nu-ți face griji. Fac eu cinste, adăugă el, de parcă trebuia să mai amintească acest fapt.

Zaharniță de argint. Linguriță de argint pe farfurioara de porțelan de sub ceașca de cafea. Cremșnitul galben se ițește din ciobul de porțelan. Pe masă, în fața lui Struna, un păhărel de votcă și o sticlă de apă. Soarele amiezii era sus pe cer și lumina siluetele care, ca de obicei, umpleau piața, dar care acum erau mai vioaie, ieșeau din coconul iernii și se dezmorțeau, adulmecând venirea primăverii. Femeile zâmbeau gânditoare. Return se uită pe fereastră peste umărul lui Daniel, la un om

străin, lângă care s-ar fi putut așeza să bea o cafea și să privească primăvara care se instala peste piața din Cracovia.

Dintr-odată simți că trecutul invadează piața. Aproape că vedea siluete neclare care se opriseră în acest loc cu zece, douăzeci, o sută de ani în urmă. Tot aici se desfășurase și istoria grupului lor, mai puțin importantă în contextul mai larg al istoriei orașului și a țării. Cineva îi spusese că trecutul nu moare, nu poate să moară. Ceva trebuie să se întâmple cu evenimentele trecute și cu protagoniștii lor. Cu gesturile și vorbele lor. Spațiul trebuie să le păstreze urmele. Se ascund toate în el și numai din când în când îțânesc la suprafață pe neașteptate. Atunci trecutul ne ajunge din urmă. Dar în viața de zi cu zi trebuie să facem un efort de imaginație pentru a-l rechema. Asta-i spunea Daniel, cu un sfert de veac în urmă, la o votcă. Pe Return îl crispa pe-atunci acea metafizică de casă, dar acum își dorea să revadă vechea piață, poate nu chiar aceea pe care o împărțea cu Daniel cu douăzeci și ceva de ani în urmă, mai bine pe cea de-acum o sută de ani. Trăsurile, pasul liniștit al orașenilor plimbându-se prin locul și în vremea lor...

Dar Struna își ridică privirea pe deasupra mesei, fridele negre adâncite în orbite îl căutară pe Return și acesta nu se mai putu întoarce să se uite la piață...

Atunci își îndreptă privirea spre el. Nu-i venea să creadă că a fost liderul lor cândva. Cu un sfert de veac în urmă, se uita la Daniel cu un amestec de admirație și ură. Acum, silueta emaciată a hoinarului, încovoiată sub propria greutate, nu putea egala imaginea de atunci a bărbatului chipeș și athletic, a efebului care sfida lumea răsând. Pe-atunci se gândea că ar vrea să-l pună la încercare. Sau poate, deși nu era întru totul conștient de asta, visa să-l umilească. Așa, ca să nu mai fie atât de sfidător și de sigur pe el în fiecare gest al său.

Din țigara ținută deasupra scrumierei între degetele deformate ale lui Struna, un firicel uniform și subțire de fum se ridica drept spre tavan.

— N-am vorbit cu nimeni despre asta, bălmăji el posomorât, dând peste cap păhărelul de votcă. Știi, despre când m-au închis...

— Nu mi-ai povestit ce s-a întâmplat când te-au închis?

Return mai degrabă constată cu scepticism decât întrebă, iar asta doar ca să întrerupă liniștea ce se transforma în fum de țigară.

Daniel își ridică fruntea. Îl țintui cu privirea, și Return începu să se simtă nesigur.

— Niciodată n-am vorbit despre ce s-a întâmplat acolo cu adevărat. N-am spus nimănui ce s-a întâmplat. – Struna aproape că răguși. – La început... era unu' acolo care mă tot întărâta. În celulă. Ne-am bătut. Ne-au despărțit, dar am ajuns la carceră. Apoi m-au mutat la deținuții de drept comun. Patru matahale sumbre. Noaptea m-au atacat. M-am apărat. N-aveam nici o șansă. M-au violat, unul după altul. Mă băteau, mă violau, mă băteau, mă violau. Pricepi?!

Daniel aproape răcnea. Return tresări pe scaunul său.

— Calmează-te, sunt oameni aici. Nu te da-n spectacol, îi zise el pe un ton sigur, deși buricele degetelor încleștate pe blatul mesei i se albiseră.

O pereche de vârstă mijlocie, aflată la două mese distanță, începu să se uite pe furiș în direcția lor.

— Bine, scuze.

Daniel tăcu și-și plecă bărbia în piept pe deasupra mesei. Vârfurile părului său lung, încâlcit, măturau blatul.

— Nu pot să uit nici acum... Mă trezesc de durere. Cele mai diverse dureri. Erau specialiști. Știau să-ți provoace durere. Îmi zdrobeau boșele. Mă sugrumau. Nu le ajungea că mi-o trăgeau. Mai voiau să le-o și sug. Mă obligau...

— Fără amănunte! Bine?!

Return își dădu seama că acum el era cel care aproape striga. Perechea se zgâia la ei fără jenă. Ceva mai departe, doi bărbați

îi priveau cu interes. Numai un grup de fete adâncite într-o conversație nu le dădeau atenție.

— Bine. Fără amănunte... mormăi Daniel, aproape râzând. Nu îi mai țin minte prea bine... Au fost câteva zile. Câteva zile și nopți... Și-mi amintesc ce s-a întâmplat ca prin vis. Uneori chiar reușeam să adorm, deși puteam să dorm numai pe pardoseală, lângă closet, și aveam mereu senzația că mă vor trezi imediat în șuturi sau că o să se pișe pe mine... Bine, fără amănunte, numai că fără amănunte... n-o să înțelegi. Nimeni n-o să înțeleagă. Băteam în ușă, deși mi-o luam pe coajă pentru asta. Își stingeau țigările pe mine. Nu răspundea nimeni. Când a apărut în sfârșit gardianul de serviciu, am început să fac gălăgie. Mi-am luat-o și de la gardieni. Cu cureaua, m-au ținut o grămadă de ore... am crezut că-mi dau duhul, apoi la bulău... știi tu, la carceră.

— Știi.

Return încerca să se uite peste umărul lui Daniel spre piață, dar nu vedea mare lucru.

— Apoi m-am întors și am luat-o de la capăt. Nu mai mâncam și nu mai beam. Mă forțau. Mă forțau să beau din budă și... Eu răcneam, încercam să scap. Și din nou. Iar curele și iar la carceră... Apoi m-au dus la interogatoriu. Erau câțiva. Un ofițer și câțiva în civil. Se distrau pe seama mea. M-au întrebat de ce arăt așa. De ce put, de ce tremur... De ce... De unde am semnele alea... Dup-aia nu s-au mai distrat. Mi-au ordonat să semnez angajamentul. M-au amenințat că mă-ntorc în aceeași celulă. Că ăia o să-mi tatueze moaca... fiindcă sunt un labagiu și un turnător... Îmi tot ziceau „poponarule“, „cârânățarule“... și tot izbucneau în râs. Opoziționist futut în cur, își râdeau ei. Cârpă de șters pe jos. Căcat uman. Poponar, ca voi toți, ca noi toți adică. Îmi spuneau că nimeni nu rezistă celor trei ani de iad pe care mi-l pregătesc în orice celulă voi fi...

Daniel fierbea. Bea pahar după pahar, dar fără să se vadă nici un efect asupra lui. Pentru o clipă, se opri.

— Gata! – Return îl înșfăcă de braț. – De ce-mi povestești cum a fost? Doar nimeni n-o să-ți reproșeze nimic. Încearcă să uiți, spuse și simți că-i tremură glasul. Părea că Daniel nici nu-l auzi.

— Am semnat. Mi-au cerut să scriu tot ce-mi aminteam. Am scris... Nu, nu tot. Dar ceva, acolo. Mi-au cerut să le scriu cum ar putea să vă-nfrângă. Pe fiecare, pe rând. Le-am zis că nu știu. N-am scris mare lucru, dar ceva tot am scris. Nu erau mulțumiți. Răcneau, mă loveau peste față, însă atunci nu simțeam nimic. M-au târât înapoi în celula aia, deși mă împotriveau. Dar apoi mi-au zis să-mi fac bagajul. M-au mutat în altă parte. Îmi reveneam. Mă chemau din când în când. Dădeam din colț în colț, dar tot scriam câte ceva. Erau nemulțumiți. Furioși. Îmi strigau de dincolo de ușa celulei că sunt poponar. Și-a reînceput iadul. Bătăi și violuri. Nu mai aveam putere să mă apăr. Dar am încercat. Băteam în ușă. Urlam din toți răunchii. Iar curele, iar bulău. Iar mi-au cerut să scriu ceva. După care m-au lăsat în pace. Am ieșit în martie, în '80. După trei ani. Aproape trei ani. M-au închis pe 7 mai. Țin minte foarte bine. Aproape trei ani. Nu-i așa de mult. Alții au fost închiși de cinci ori mai mult. Dar eu... Beam, hoinăream prin oraș, însă vă evitam. Ții minte?

— Țin minte. Chiar prea bine.

— Da' pe Jola o ții minte?

Dacă o ținea minte? Ochii Jolei străluceau încă lângă chipul lui, degetele ei îi atingeau mâna...

— Jola a plecat, nu? A emigrat? Parcă în '80. Tot din vina mea. A vrut să fie departe de mine...

Nu se cam supraestima?! Return se uita furios spre capul plecat deasupra mesei. Oare pe-atunci cărpa asta de alcoolic mai însemna ceva pentru ea?

— Jola mă aștepta. A încercat să mă salveze din ghearele băuturii. Dar eu știam că ăla mi-era sfârșitul... Era doar o modalitate de-a fugi. De voi, de mine. De ea.

— Bun. De-acord. Dar la zdup ai ajuns, ca să zic așa, pe cont propriu. Nu pe motive politice... – Return aruncă cu furie aceste cuvinte către creștetul ciufulit, plecat în fața lui, către acel formidabil Daniel care nu a rezistat încercării, care s-a dovedit a fi un laș și care acum își ridică fruntea...

— De ce tot amintești de chestia aia?! Doar n-am avut nimic de-a face cu atacul ăla! M-au condamnat doar pentru complicitate. Doar trei ani. Mi-au făcut o înscenare... A fost o prostie, într-adevăr, să mă bag în cârdășie cu infractorii ăia. Credeam că vechiul meu amic Beton este chiar acel Beton pe care-l știam... Iluzii romantice, atâta tot, aproape tot...

— Exact. Aproape. Nimeni nu te poate acuza pentru ce s-a-ntâmplat în închisoare, dar maimuțăreala de dinainte... Să sari în ajutorul unor infractori, schițele... – Fața lui Daniel se schimonosi, colțurile gurii i se lăsară în jos, începură să tremure, și lui Return îi păru rău de ce spusese. – Nu trebuia să zic asta, iartă-mă.

— Poate ai dreptate. Mă distram ajutându-i pe niște răzvrătiți romantici, bandiți din vremea PRL-ului¹... Dar nu asta-mi reproșez. Nu asta... Pot, ba chiar trebuie, să mă înviniesc pentru ceea ce s-a întâmplat în închisoare. Și fac asta tot timpul. Mereu îmi repet că nu am fost destul de puternic și curajos, tot rememorez fiecare moment în parte și mă-ntreb... De fiecare dată ajung la concluzia că, de fapt, întotdeauna există o cale de scăpare și... Poți să mă condamni pentru ceea ce am făcut după. Poate Jola...

Daniel înghiți cu sete alcoolul și fumul. Se uită la Return.

— Am bătut-o. Am bătut-o de câteva ori. Până când am bătut-o cumplit. Eram beat. Țsta e celălalt proces de conștiință al meu. O uram, pentru că era așa de nobilă, așa de frumoasă,

1. PRL (Polska Rzeczpospolita Ludowa) – Republica Populară Polonă (1952–1989).

la naiba, nu trecuse prin asemenea încercări, ce drept avea să-și poarte frumusețea ei imaculată? Am lovit-o, nu-mi aduc aminte cum, de fapt îmi aduc, parcă voiam să-i distrug fața... Când mi-am revenit, am fugit. De-aia beam, ca să fug. Înainte să-mi dea drumul, m-au chemat la ei. Mi-au spus să mă întorc la voi, să reiau legătura și apoi să le raportez lor. Ziceau că, dacă n-o să fac asta, o să vă spună că sunt informator. O să vă transmită rapoartele mele, evaluările mele, angajamentul meu de colaborare, și-apoi, cum mă prind, o să mă și închidă. Și c-o să răspândească vestea că sunt informator și pederast. Tot repetau: cârnățarule, pentru tine nu există viață, cârpă ce ești, noi suntem singura ta șansă! Mă luau la zor: de ce vă contactez așa rar pe voi? Mă puneau să le dau în scris. Scriam prostii. Am simulat un delir. M-au amenințat, au răcnit, m-au și lovit de câteva ori, dar aveam senzația că nu făceau asta cu prea multă convingere. Alcoolismul mă apăra de ei. Mă apăra și de mine însumi, mă anestezia. Am fugit la Przemysł¹. Voiam să fiu departe de Jola. De fapt, mă gândeam că sunt un laș că nu-mi iau odată zilele. Tot timpul mă gândeam la asta. Încă mă gândesc. Poate sunt laș, dar poate e doar gândul că mai am pe-aici niște socoteli... Am început să cred că m-a vândut cineva. Că poate n-a fost numai Beton, deși și pe el voiam să-l gădesc. La Przemysł lucram la gară și scriam. Apoi a venit luna august². M-am lăsat de băutură. Credeam că totul se va schimba. Am început să organizez Solidaritatea³. Chiar am fost ales

1. Przemysł – oraș în Voievodatul Subcarpatic, în partea de sud-est a Poloniei.

2. Aluzie la manifestațiile din luna august 1980, când în urma grevelor, în special a celor de la Gdańsk, Gdynia și Sopot, au fost încheiate cele patru acorduri dintre Solidaritatea și guvernul comunist.

3. Solidaritatea – Sindicatul Libere din Polonia, cunoscute sub numele de Solidarność, înființate în anul 1980 de către reprezentanții celor treizeci de comitete regionale din toată țara.

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.